https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.70

УДК 347:965.42

ВИКОРИСТАННЯ АДВОКАТОМ МЕДІАТИВНИХ ТЕХНІК ТА ІНСТРУМЕНТІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Владислав ТЕРЕМЕЦЬКИЙ

доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

https://orcid.org/0000-0002-2667-5167

Людмила БІЛІНСЬКА

викладач кафедри

Приватний вищий навчальний заклад «Буковинський університет» (Чернівці)

https://orcid.org/0009-0005-9618-5568

UDC 347:965.42

DEFENCE ATTORNEY'S USE OF MEDIATION TECHNIQUES AND INSTRUMENTS WITHIN CRIMINAL PROCEEDINGS

Teremetskyi, Vladyslav

Doctor in Law, Professor, Leading research scientist

Academician F.H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the NALS of Ukraine (Kyiv)

Liudmyla BILINSKA

Teacher of the Department

Bukovyna University (Chernivtsi)

Наукове дослідження присвячене вивченню адвокатської діяльності в медіації у кримінальному провадженні, а також застосуванню адвокатом медіативних технік і процедур із визначенням його повноважень під час проведення медіації. Проаналізовано положення законодавства щодо участі адвоката як захисника підозрюваного, обвинуваченого та як представника потерпілого у кримінальному провадженні на кожній стадії медіації. Охарактеризовано праці науковців, які досліджували проблемні аспекти та роль адвоката в медіації у кримінальному провадженні.

З'ясовано сутність альтернативного вирішення спорів як окремої сфери професійної діяльності адвоката. Виявлено роль адвокатів при проведенні медіації у кримінальному провадженні, яка полягає в інформуванні клієнта стосовно його права примиритися з потерпілим або запропонувати укласти угоду про примирення. Встановлено, що адвокат виступає посередником між потерпілим і правопорушником та сприяє відшкодуванню пра-

Scientific research is dedicated to studying the activities of lawyers in mediation in criminal proceedings, as well as the application of mediative techniques and procedures by lawyers, with the definition of their powers during mediation. The provisions of legislation regarding the participation of a lawyer as a defender of a suspect or accused and as a representative of the victim in criminal proceedings at each stage of mediation have been analyzed. The works of scholars who have investigated problematic aspects and the role of lawyers in mediation in criminal proceedings are characterized.

The essence of alternative dispute resolution as a separate sphere of professional activity for lawyers has been clarified. The role of lawyers in conducting mediation in criminal proceedings has been identified, which involves informing the client about their right to reconcile with the victim or propose a reconciliation agreement. It has been established that the lawyer acts as a mediator between the victim and the offender and facilitates the offender's compen-

вопорушником завданої шкоди та задоволенню потреб потерпілого.

Визначено, що поряд із застосуванням медіативних технік та інструментів, які використовує адвокат на будь-якій стадії медіації, він в обов'язковому порядку повинен мати розуміння щодо потреб потерпілого і правопорушника, що надає можливість вирішити завдання медіації, саме в кримінальному провадженні.

Досліджено участь адвоката як захисника і як представника під час примирення сторін на стадіях кримінального провадження, що надає можливість простежити роль адвоката у медіації, виокремити особливості його участі та визначити, які медіативні інструменти та техніки він застосовує.

Встановлено, що до інструментарію медіатора відносяться знання та практичні навички у таких компетенціях: конфліктологічна, процедурна, правова та комунікативна, кожна з яких може бути використана адвокатом в медіації у кримінальному провадженні.

Визначено переваги медіації за участю адвоката в кримінальному провадженні, що полягають у сприянні збереженню задовільних відносин між сторонами кримінального конфлікту, знятті між ними емоційної напруги, конфіденційності.

Ключові слова: медіація, адвокат, кримінальне провадження, медіативні техніки та інструменти, відновне правосуддя, підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, докази, практика ЄСПЛ

sation for the harm caused and the satisfaction of the victim's needs.

It has been determined that, along with the use of mediative techniques and tools by the lawyer at any stage of mediation, the lawyer must have an understanding of the needs of the victim and the offender, which allows the goals of mediation to be achieved specifically in criminal proceedings.

The participation of the lawyer as a defender and as a representative during the reconciliation of parties at various stages of criminal proceedings has been investigated, allowing the role of the lawyer in mediation to be traced, highlighting the features of their participation, and identifying the mediative tools and techniques they use.

It has been established that the mediator's toolkit includes knowledge and practical skills in the following competencies: conflict management, procedural, legal, and communicative, each of which can be used by a lawyer in mediation in criminal proceedings.

The advantages of mediation involving a lawyer in criminal proceedings have been identified, which include facilitating the maintenance of satisfactory relations between the parties to the criminal conflict, reducing emotional tension between them, and ensuring confidentiality.

Keywords: mediation, lawyer, criminal proceedings, mediative techniques and tools, restorative justice, suspect, accused, victim, evidence, case law of the European Court of Human Rights

Реалії сьогодення в Україні вказують на те, що звернення до альтернативної (неюрисдикційної) форми припинення правових спорів, конфліктів з використанням примирних процедур вказує на цінність такої форми, серед яких особливе місце займає медіація. Водночас існує реальна потреба у поширенні практики врегулювання юридичних конфліктів, пов'язаних з можливостями адвокатів активно сприяти реалізації цього підходу. Враховуючи те, що адвокати, які є суб'єктами надання кваліфікованої юридичної допомоги, здійснюють свою діяльність в умовах правових спорів та беруть безпосередню участь в управлінні ними, повинні підтримувати та розвивати примирні процедури. Саме адвокату, як представнику юридичної спільноти, є цілком зрозумілою процедура медіації, її принципи, правила і відмінності від інших альтернативних способів вирішення спорів, що сприяє стимулюванню просування справи вперед, відслідковуючи змістовну частину процесу, допомагає гнучкості сторін та загалом відіграє конструктивну роль при вирішенні спору.

Водночас чинне українське законодавство визначає перелік правових підстав, які забезпечують можливість примирення між потерпілим і правопорушником шляхом застосування програм відновного правосуддя, зокрема і медіації. У кримінальному процесі України медіація може бути застосована у межах звільнення від кримінальної відповідальності, що виникає на ґрунті примирення підозрюваного (обвинуваченого) з потерпілим та укладання угоди в кримінальному провадженні. У цьому разі адвокат, його майстерність та навички відіграють не останню роль. Перелічені обставини зумовлюють актуальність обраної теми дослідження та вимагають свого наукового осмислення.

Проблемні аспекти та роль адвоката в медіації неодноразово досліджувалася ученими в галузі права. Так, проблематиці медіації загалом за участю адвоката присвятили свої наукові праці А. С. Новосад, Ю. Ю. Сойка та Н. І. Семенкова [1, с. 56–60], Н. Ю. Кантор [2, с. 109–112], А. Й. Француз та О. І. Бабат [3, с. 16–24], І. М. Доляновська та О. О. Походжай [4, с. 20–27], О. М. Головко [5, с. 144–151], М. Ю. Єфіменко [6, с. 144–151]. Окремі питання участі адвоката в медіації саме у кримінальному провадженні висвітлені в науковому доробку А. В. Біцай [7, с. 8–15], О. І. Богучарової та І. М. Кравченко [8, с. 229–250], В. В. Власюк [9, с. 144-149], О. М. Дуфенюк [10, с. 29–38], Л. Г. Матвєєвої та П. М. Балтаджи [11, с. 23–27], О. М. Миколенко, Н. В. Неледви [12, с. 193–197], В. О. Меркулової [13, с. 93–101]. Наукові праці зазначених учених висвітлюють окремі аспекти обраної нами проблематики. Водночас потребують додаткового дослідження напрями діяльності адвоката під час реалізації процедури медіації, які він виконує як захисник підозрюваного, обвинуваченого та представник потерпілого. Це можна пояснити тим, що особливості діяльності адвоката у процедурі медіації у кримінальному провадженні були фрагментарно розглянуті в юридичній науці.

Метою дослідження є комплексний аналіз адвокатської діяльності в медіації у кримінальному провадженні, визначення його можливостей під час проведення медіації, а також застосування адвокатом медіативних технік та процедур.

Завдання дослідження передбачають:

- розкрити сутність альтернативного вирішення спорів як окремої сфери професійної діяльності адвоката;

- виявити роль адвокатів при проведенні медіації у кримінальному провадженні, розкрити особливості діяльності адвоката як захисника чи представника;

- визначити додаткові знання та професійні навички, які є необхідними для адвокатів з метою прийняття ними участі в медіації у кримінальному провадженні.

Як відомо, правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), її принципи, статус медіатора, вимоги до його підготовки, а також інші питання, пов’язані з цією процедурою закріплені в Законі України «Про медіацію» (далі – Закон) [14], інших законодавчих і підзаконних нормативно-правових актах. Поняття і сутність процедури медіації також розкрито в наукових дослідженнях.

За загальним правилом «медіація» (від лат.«mediatio») являє собою переговорний процес, що здійснюється за допомогою незалежного нейтрального кваліфікованого посередника – медіатора, який допомагає сторонам спору проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони змогли самостійно обрати той спосіб вирішення суперечки, що буде відповідати інтересам обох сторін [15, с. 182]. Відповідно медіація – це процес, під час якого зустрічаються разом дві чи більше сторони у присутності третьої – нейтральної – сторони (медіатора), яка сприяє досягненню сторонами взаємної згоди у вирішенні конкретного спору.

Необхідність поширення в Україні практики врегулювання юридичних спорів за допомогою медіації вимагає додаткового наукового осмислення питань, пов’язаних із можливостями адвокатури активно сприяти реалізації цього підходу. Так, адвокат, будучи основним суб’єктом надання кваліфікованої юридичної допомоги, який здійснює свою діяльність в умовах юридичних конфліктів (спорів) і бере безпосередню участь в управлінні ними, повинен підтримувати та розвивати вищезазначений напрям як один із самих перспективних, враховуючи поставлені перед адвокатурою цілі та завдання. Як слушно зазначають Л. Г. Матвєєва та П. М. Балтаджи, інтерес адвокатів до медіації зумовлений пошуком нових сфер

діяльності та потребою у підвищенні кваліфікації [11, с. 26]. Більш того, на нашу думку, володіння адвокатом медіативних технік та інструментів загалом допомагають їм при вирішенні багатьох завдань у своїй професійній діяльності.

Зі свого боку, В. О. Меркулова стверджує, що незалежність та високий теоретико-правовий рівень підготовки адвокатів може забезпечити належний рівень вирішення конфліктних ситуацій, інтенсивність усунення його негативних наслідків повну та кваліфіковану участь різних сторін (представників громади, потерпілих та правопорушників, інших зацікавлених осіб); тактовність та взаємопорозуміння під час складного пошуку взаємоприйнятних рішень; спроможність у переконанні винної особи (правопорушника) щодо доцільності дієвого каяття та дострокового виправлення [13, с. 101].

У науковому доробку вітчизняних учених участь адвоката в процедурах примирення як медіатора схематично відображена як «потерпілий-захисник-підозрюваний» [10, с. 33]. Безумовно адвокат має можливість і зобов'язаний, захищаючи інтереси сторони, брати участь у процедурі примирення, однак він не може бути незалежним посередником. Це дискусійне питання неодноразово було предметом дослідження учених [12, с. 195; 9, с. 145].

Водночас не можна не погодитися з думкою науковців, які вважають, що основна відмінність адвоката та інших фахівців як медіаторів полягає в тому, що адвокат є фахівцем у галузі права, а медіатор – у психології, конфліктології, комунікативістики та комунікативних технологіях [8, с. 242].

Зауважимо, що успішна реалізація Закону, серед іншого, започаткувала використання медіації в адвокатській діяльності. Принципово важливим стало формування корпусу професійних медіаторів, у тому числі з представників адвокатської спільноти, тобто незалежних кваліфікованих юристів, які володіють високими стандартами корпоративної етики.

Враховуючи позитивний досвід держав з розвиненою системою альтернативного вирішення спорів, адвокатура в Україні систематично бере активну участь у становленні і впровадженні медіації та сприяє врегулюванню юридичних спорів за допомогою медіативних технік та інструментів.

Водночас, як слушно зазначають С. С. Мирза та І. А. Середницька, медіація є досить затребуваним методом вирішення конфліктів у світі, коли зі сторони розвинених демократичних країн міжнародна підтримка сфери застосування медіації постійно розширюється [16, с. 130]. Слід відзначити, що впровадження процедури медіації загалом можна розглядати як один із важливих шляхів приведення національного законодавства до рекомендацій Європейського Союзу. Йдеться, зокрема, про Рекомендації № R (99) 19 щодо медіації у кримінальних справах, а також про Керівні принципи № 13 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо медіації в кримінальних справах [17, 18], які на постійній основі необхідно враховувати при подальшій розробці законодавства про медіацію в Україні.

Слід погодитися з думкою А. В. Біцай, яка констатує, що ефективний захист адвокатом передбачає вжиття усіх незаборонених законом засобів, необхідних для доведення невинуватості клієнта або отримання справедливої міри покарання в порядку, передбаченому чинним законодавством, недопущення порушення його прав, свобод і законних інтересів та іншого роду зловживань щодо свого клієнта [7, с. 8]. Відповідно на ефективний характер захисту клієнтів здійснюють вплив рекомендації адвоката щодо реалізації можливості звернутися до програм відновного правосуддя, зокрема медіації.

Нагадаємо, що відновне правосуддя, як соціальний інститут сформувалося у середині 70-х років XX століття, однак інтерес до відновлення порушених прав потерпілого мав місце ще в концепціях правосуддя стародавнього світу. Підхід, що лежить в основі концепції відновного правосуддя (restorative justice) надає можливості сторонам конфлікту відновити стан, який вони разом вважають справедливим, та завдяки цьому відновити стосунки [19, с. 28]. Основною метою медіації, та взагалі, програм відновного правосуддя є відновлення – примирення, зцілення та відшкодування збитків. Вважаємо, що відновне правосуддя не є панацеєю від усіх бід та не може бути заміною традиційного правосуддя. Однак, на наш погляд, інститут відновного правосуддя є одним із ефективних правових інструментів проти-

дії злочинності, який надає правосуддю відновного характеру за рахунок використання певного способу вирішення кримінальних ситуацій передусім стосовно неповнолітніх.

Якщо розмірковувати про медіацію саме у кримінальному процесі, відзначимо, що адвокат є одним із ключових учасників кримінального провадження (ст.ст. 45–49, 52–53 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) [20]. Від результату його діяльності безумовно залежить реалізація права на справедливий суд. Відповідно акцентуємо увагу на особливостях участі адвоката на стадії процедури медіації у кримінальному провадженні під час примирення сторін, що є учасниками кримінального конфлікту та які інструменти були б доречними для застосування адвокатом у цьому випадку.

У сучасній юридичній науці існує декілька поглядів учених на проблематику, пов'язану із діяльністю адвоката у медіації. На наш погляд, найбільш доречним є спосіб, спрямований на дослідження участі адвоката у двох іпостасях: як захисника і як представника під час примирення сторін, якщо виник кримінальний конфлікт. Найкраще це питання слід розглядати на стадіях кримінального провадження, оскільки саме в цьому разі найбільше можливо простежити роль адвоката, виокремити особливості його участі та визначити, які саме інструменти він застосовує на кожній стадії.

Якщо брати до розгляду стадію прийняття рішення стосовно можливості та доцільності проведення процедури медіації, то у цьому разі є низка умов, яких необхідно дотримуватися. По-перше, в обов'язковому порядку має бути бажання підозрюваного чи обвинуваченого примиритися з потерпілим, а також відшкодувати завдану ним шкоду або усунути заподіяні збитки. По-друге, наявність волевиявлення потерпілого пробачити підозрюваного, обвинуваченого та мати намір відновити з ним стосунки. За таких умов адвокат зобов'язаний інформувати свого клієнта стосовно його права примиритися з потерпілим відповідно до ст. 46 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [21] або запропонувати укласти угоду про примирення на підставі ст. 469 КПК України [20]. Слід зауважити, що це правило не обмежується виключно вищезазначеними обставинами. Так, адвокат може бути ініціатором рекомендацій клієнту щодо примирення на підставі ст. 46 КК України чи укладення угоди про примирення на підставі ст. 469 КПК України.

Водночас необхідно вказати на те, що потерпілий також може бути самостійним ініціатором примирення з підозрюваним або обвинуваченим. У такому разі адвокат проводить роз'яснювальну роботу з клієнтом щодо його прав.

До вказаного слід додати, що адвокат як захисник або представник також вносить рекомендації щодо прийняття пропозиції від протилежної сторони, враховуючи такі важливі аспекти як психологічний стан потерпілого та взаємне бажання обох сторін примиритися.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що адвокат виступає посередником між потерпілим і правопорушником та має можливість сприяти тому, щоб правопорушник відшкодував завдану шкоду та задовольнив потреби потерпілого. Відповідно адвокат як захисник чи представник роз'яснює права сторонам, тим самим допомагає останнім примиритися у разі наявності між ними кримінального конфлікту.

Поряд із застосуванням арсеналу медіативних технік та інструментів, які використовує адвокат на будь-якій стадії медіації, він в обов'язковому порядку повинен мати розуміння потреб потерпілого і правопорушника, що надає можливість вирішити завдання медіації, саме в кримінальному провадженні. Тут у нагоді адвокату може стати такий інструмент як складання картки конфлікту, що дозволяє розширити бачення складної ситуації, усвідомити зміст конфлікту, його структуру й шляхи вирішення, визначити нові перспективи та варіанти у виборі стратегії поведінки в конфлікті. За загальним правилом складання карти конфлікту – це впорядкований, систематизований, усвідомлений підхід до вирішення конфлікту [22, с. 37].

Ми погоджуємося з думкою авторів, які вважають, що на відміну від традиційного підходу «вирішення проблеми» (Problem-solving mediation process), медіація в кримінальному провадженні вимагає від медіатора професійних навичок роботи з емоціями, рефлексією та самоусвідомленням сторін, створюючи можливості для примирення й особистої трансформації [23, с. 101]. Нагадаємо, що вищезазначена модель «вирішення проблем»

оцінює альтернативні рішення та наявні ресурси з метою використання найбільш вигідного варіанту. Зазвичай вона орієнтована на укладання угоди між сторонами як на кінцевий результат медіації і обмаль приділяє уваги емоціям сторін.

За загальним правилом до інструментарію медіатора відносяться знання та практичні навички у таких компетенціях, як: конфліктологічна, процедурна, правова та комунікативна. І тут треба зазначити, що з правовою в адвокатів здебільшого не виникає жодних труднощів (базова комплектація, знання про право), чого не можна сказати про інші компетенції, які потребують володіння адвокатом додатковими навичками.

Так, конфліктологічна компетенція полягає у знаннях адвоката щодо поняття конфлікту, його сутності та причин виникнення; вміння аналізувати структуру, види конфліктів та його динаміку. У цьому разі адвокату необхідно не лише знати, а й достатньо швидко визначати типологію особливостей поведінки у конфліктах; вміти знайти та застосувати ефективні стратегії врегулювання та вирішення конфлікту, які є актуальними саме для цієї ситуації. У межах цієї компетенції найбільш оптимальним є застосування адвокатом навичок щодо складання вище зазначеної картки конфлікту, із урахування потреб, інтересів та побоювань обох сторін.

Зі свого боку обов'язковою для опанування адвокатом є процедурна компетенція, оскільки саме за проведення процедури медіації є відповідальним медіатор. До цієї компетенції входять знання щодо поняття, видів і типів переговорів; розуміння основних понять процесу медіації; розуміння сутності та завдань кожної стадій медіації. Ця компетенція вимагає від адвоката знання та навички застосування переговорних технік. Вона забезпечує гнучкість процедури медіації, будує конструктивний алгоритм її руху.

І, нарешті, комунікативна компетенція, яка є вкрай необхідною для адвоката, що відображає його здатність ефективно виробляти та сприймати невербальні та вербальні сигнали. Отже, можна зробити висновок, що тільки при дотриманні всіх чотирьох компетенцій адвокат може досягти успіху в медіації, зокрема, у кримінальному провадженні.

Повертаючись до розгляду першої стадії процедури медіації у кримінальному провадженні, а саме прийняття рішення стосовно можливості та доцільності проведення процедури медіації, вважаємо, що на цій стадії адвокат має застосовувати такі медіативні техніки та інструменти. По-перше, – це застосування таких медіативних інструментів, як запрошення до розмови, утримання від оцінок, невербальна підтримка. Також адвокат повинен на цій стадії володіти навичками чітко ставити запитання. За допомогою поставлених запитань можна отримати потрібну і важливу інформацію, стимулювати до мислення, перевірити гіпотези та випробувати ідеї, отримати зобов'язання та зворотний зв'язок. У цьому разі можна ставити як відкриті, так і закриті запитання. Відкриті запитання допоможуть адвокату розкрити сторони, стимулювати їх поміркувати над позитивними характеристиками процедури медіації загалом. Закриті запитання допомагають клієнту сфокусуватися на власних висловлюваннях, а адвокату – конструктивно обмежити їх.

Друга стадія передбачає підготовку до проведення процедури медіації. Якщо підозрюваний, обвинувачений виявив бажання примиритися з потерпілим та усунути негативні наслідки свого діяння, тоді адвокат, проаналізувавши положення чинного законодавства, повинен роз'яснити клієнту особливості ініціювання, організації та проведення примирних процедур, а також ознайомити із правовими наслідками досягнення домовленості між сторонами та наслідками невиконання вказаних домовленостей.

Адвокат-представник також має вищезазначені повноваження у випадку, якщо потерпілий виявить бажання врегулювати кримінальний конфлікт шляхом примирення з підозрюваним чи обвинуваченим. Відповідно, щоб надати клієнту професійну консультацію на цій стадії адвокат як захисник або представник здійснює аналіз фактичних обставин та матеріалів справи, а також співвідносить наявні дані із вказаними положеннями чинного законодавства, щоб зрозуміти чи можуть сторони врегулювати кримінальний конфлікт за допомогою медіації та які це матиме правові наслідки.Роз'яснюючи клієнту особливості ініціювання, організації та проведення примирних процедур, а також ознайомлюючи із

правовими наслідками досягнення домовленості між сторонами та наслідками невиконання вказаних домовленостей, адвокат може застосовувати такі медіативні інструменти: невербальна підтримка; техніка мовчання (надання клієнту часу тривало висловитись і подумати, якщо він має таке бажання); техніка рапорту (максимальна налаштованість на інтонацію, голос, жести).

На третій стадії відбувається безпосереднє проведення процедури медіації між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та передбачає особисту присутність і безпосередню участь кожної зі сторін. Стосовно адвокатів, то вони можуть бути присутніми і брати участь у процедурі медіації, якщо сторони заздалегідь досягнуть згоди з цього питання.

Наразі існує багато дискусій серед учених щодо доцільності участі адвокатів у процедурі медіації у кримінальних справах. Вважається, що представництво інтересів потерпілого або підозрюваного чи обвинуваченого юристом-фахівцем суперечить концепції відновного правосуддя, де кожен із учасників бажає досягти домовленості або результату, при якому кожна сторона по своєму виграє, на відміну від результату, де одна сторона обов'язково програє. Саме тому деякі науковці вважають, що адвокати не повинні брати участь у медіації, адже сторони зазвичай мають доступ до консультації адвокатів до чи після медіації [7, с. 11]. Вважаємо, що участь адвоката поруч зі своїм клієнтом під час процедури медіації у кримінальних справах є цілком припустимою, що забезпечить захист прав, свобод та законних інтересів клієнта, не припустимим стане вчинення психологічного тиску на нього, введення його в оману. У зв'язку з цим бажано, щоб (у разі досягнення згоди стосовно присутності адвокатів під час процедури медіації) усі сторони брали участь у медіації разом зі своїми адвокатами.

Так під час процедури медіації адвокат може давати поради та рекомендації клієнту, зокрема звертатись до медіатора, іншої сторони та її адвоката з проханням про перерву для проведення конфіденційних бесід зі своїм клієнтом. Конфіденційні бесіди передбачають обговорення змісту процедури, узгодження лінії поведінки клієнта, надання оцінки поведінки іншої сторони та здійснення аналізу можливого примирення. І звичайно, що є вкрай важливим, адвокат, беручи участь у процедурі медіації в кримінальній справі, не приймає жодних рішень замість свого клієнта.

На цій стадії проведення медіації у кримінальному провадженні адвокат може використовувати такі медіативні техніки та інструменти як техніка активного слухання, яка передбачає не лише слухове сприйняття, але й залучає інші процеси: сприйняття, осмислення, емоції. Слід відзначити, що активне слухання може бути розвинене шляхом звернення уваги та опанування таких медіативних інструментів, як запрошення до розмови, утримання від оцінок, техніка рапорту, техніки перефразування (озвучення сенсу, який співрозмовник вкладає в свої слова), переформулювання, позитивного рефреймінгу (зміна кута зору на висловлену ситуацію, що змінює емоційне ставлення до неї на позитивне) та вміння чітко і своєчасно резюмувати (стисле повторення сказаного опонентом, але своїми словами). Тут же може бути використана вищезазначена нами техніка чітко ставити запитання закритого та відкритого типу. Додатково на вищезазначеній стадії адвокат може запропонувати клієнту квадрат Декарта, що являє собою техніку при розгляді проблемної ситуації, коли необхідно поставити собі чотири питання і проаналізувати відповіді на них. Наприклад, питання які стосуються негативних та позитивних наслідків примирення між сторонами.

На четвертій заключній стадії процедури медіації, коли відбувається юридичне закріплення результатів домовленостей, досягнутих під час процедури медіації, участь адвоката у кримінальних справах залежить від того, чи є медіатор юристом, чи ні. Якщо медіатор є юристом, то відповідно медіативна угода повинна бути підготовлена саме цим суб'єктом, тому що це входить до повноважень медіатора, а не сторін медіації чи їх адвокатів.

Стосовно ситуації, коли сторони кримінального конфлікту досягли взаємовигідної згоди та примирилися під час медіації, проте медіатор не є юристом взагалі, тоді адвокатам сторін необхідно вчинити дії, спрямовані на процесуальне закріплення досягнутої домовленості та примирення, а також здійснити забезпечення її законності на предмет відповідності поло-

женням чинного законодавства. Отже, щодо застосування адвокатом інструментарію медіатора на цій стадії процедури медіації у кримінальних провадженнях полягає у тому, що він реалізує знання та практичні навички саме у вищезазначеній нами правовій компетенції, коли адвокат забезпечує юридичне оформлення примирення з дотриманням існуючих у чинному законодавстві вимог.

Необхідність участі адвоката в медіації у кримінальному провадженні визначена правовим призначенням адвокатури і випливає з положень вітчизняних та міжнародних нормативних актів, що регулюють питання адвокатської діяльності.

Адвокатська діяльність щодо участі у процедурі медіації у кримінальному провадженні як представника полягає у роз'ясненні прав сторін стосовно можливості примирення підозрюваного (обвинуваченого) з потерпілим на підставі ст. 46 КК України чи ініціювання укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) на підставі ст. 469 КПК України; у консультуванні клієнта з правових питань, що виникають у процесі медіації; процесуальному закріпленні досягнутої домовленості та примирення, а також забезпеченні її законності.

Свою специфіку має участь адвоката у врегулюванні кримінальних конфліктів. Адвокат зобов'язаний відстоювати права та інтереси клієнта найефективнішими законними засобами, зокрема ініціювати укладення угоди про примирення та проведення примирливої, альтернативної кримінальному судочинству процедури медіації, забезпечуючи при цьому дотримання прав та інтересів клієнта в процесі її проведення. Зазначені обставини вимагають від адвоката здійснення глибокого аналізу не лише юридичної, але й психологічної складової кримінального конфлікту.

На кожній стадії процедури медіації у кримінальному провадженні залежно від її змісту та специфіки адвокат має можливість використовувати інструментарій медіатора, який включає в себе знання та практичні навички у таких компетенціях як конфліктологічна, процедурна, правова та комунікативна. Як наслідок отримуємо переваги медіації за участю адвоката в кримінальному провадженні, що полягають у сприянні збереженню задовільних відносин між сторонами кримінального конфлікту, зняття між ними емоційної напруги, конфіденційність.

Вбачається, що проблематика застосування адвокатом медіативних технік та інструментів, зокрема у кримінальному провадженні, є перспективним напрямом подальших наукових досліджень, адже сучасний правник повинен не лише знати законодавство, а й вміти комунікувати, вести перемовини та бути клієнтоорієнтованим. Під час роботи з клієнтами адвокату необхідно володіти навичками емоційного інтелекту та soft skills, що також потребує додаткового дослідження. Відповідно адвокат, який володіє інструментами медіатора, не лише опановує нову професію, яка дає можливість контролювати свої емоції під час перемовин, судових розглядів і публічних виступів, а й повинен систематично підвищувати власні компетенції.

Посилання:

1. Новосад А. С., Сойка Ю. Ю., Семенкова Н. І. Проблематика медіації як альтернативної форми врегулювання спору за участю судді чи адвоката. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2019. № 2. С. 56–60.

2. Кантор Н. Ю. Європейські стандарти правового статусу медіатора. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2020. Вип. 60. С. 109–112. URL: https://doi.org/10.32782/2307-3322/2020.60. 23

3. Француз А. Й., Бабат О. І. Проблеми і перспективи розвитку та функціонування медіації у вітчизняних судах. Правничий вісник Університету «КРОК». 2020. № 38. С. 16–24. URL: https://doi.org/10.31732/2707-9155-2020-38-16-24

4. Доляновська І. М., Походжай О. О. Сучасні перспективи розвитку медіації у процесі здійснення адвокатами професійної діяльності в Україні. Legal Bulletin. 2020. № 2. С. 20–27.

5. Головко О. М. Право на інформацію щодо альтернативних методів вирішення спорів. Інформація і право. 2019. №1 (28). С. 144–151.

6. Єфіменко М. Ю. Роль адвоката у процесі медіації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 13. Т. 2. С. 25–27.

7. Біцай А. В. Участь адвоката в медіації у кримінальному провадженні у контексті реалізації права на справедливий суд. Вісник кримінального судочинства. 2018. № 2. С. 8–15.

8. Богучарова О. І., Кравченко І. М. Участь у медіації адвоката та психолога у кримінальному провадженні: актуальні проблеми. Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка. 2023. № 2. С. 229–250. URL: https://doi.org/10.33766/2524-0323.102.229-250

9. Власюк В. В. Роль адвоката в кримінальному провадженні на підставі угод. Наше право. 2013. № 6. С. 144–149.

10.Дуфенюк О. М. Потерпілий-медіатор-підозрюваний: дев'ять років практики посередництва в Україні. Соціально-правові студії. 2021. Вип. № 1 (11). С. 29–38. URL: https://doi.org/10.32518/2617-4162-2021-1-29-38

11.Матвєєва Л. Г., Балтаджи П. М. Медіація в Україні: проблеми транзитивного періоду. Південноукраїнський правничий часопис. 2020. № 3. С. 23-27. URL: https://doi.org/10.32850/sulj.2020.3.5

12.Миколенко О. М., Неледва Н. В. Тенденції розвитку національного законодавства про медіацію та медіатора у кримінальному провадженні. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. № 4 (29). С. 193–197. URL: https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i4(29).422

13.Меркулова В. О. Функції адвокатури та відновне правосуддя: проблеми співвідношення. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. № 3. С. 93–101. URL: https://doi.org/10.32850/sulj.2023.3.16

14.Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text (дата звернення: 05.06.2024)

15.Бондаренко-Зелінська Н. Л. Впровадження медіації у судовий процес як складова наближення законодавства України до Європейський стандартів. Приватне право і підприємництво. 2011. Вип. 10. С. 181–185.

16.Мирза С. С., Середницька І. А. Вплив інтеграційних тенденцій на впровадження інституту медіації в Україні. Південноукраїнський правничий часопис (збірник по євроінтеграції). 2022. № 4. С. 129–133. URL: https:// doi.org/10.32850/sulj.2022.4.2.20

17.Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах. Прийнято Комітетом міністрів на 679-й зустрічі представників Комітету від 15 вересня 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text

18.Керівні принципи N° 13 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо медіації в кримінальних справах. Ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 7 грудня 2007 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU07223

19.Свєтлічний І. В., Свєтлічна О.В. Актуальні питання протидії злочинності неповнолітніх засобами відновного правосуддя. Молодий вчений. 2021. Вип. 11 (99). С. 28–31. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-6

20.Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

21.Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

22.Практика медіації : словник-довідник / уклад.: С. О. Гарькавець, Л. П.Волченко. Лисичанськ : ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2019. 128 с.

23.Адвокат та медіація / Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко, Р. Коваль, С. Погоріла, В. Поліщук, О. Помазоновська, Л. Романадзе, М. Саєнко, В. Ситюк. Х.: ФАКТОР-МЕДІА, 2022. 112 с.

Статтю було подано	16.06.2024	The article was submitted
Статтю було прийнято	05.07.2024	The article was accepted